

VÅLDET MOT KVINNOR ÄR EN DEL AV ETT STÖRRE VÅLD

Utsattheten för våld i samhället är stor. Män dominerar som förövare och som offer. Kvinnor misshandlas huvudsakligen inomhus, och förövaren är make, pojkvän etc. Fattiga och socialt utsatta drabbas allra mest av våldet.

JERZY SARNECKI, professor,
kriminologiska institutionen,

Stockholms universitet
sarnecki@criminology.su.se

Debatten om våld mot kvinnor består egentligen av flera olika debatter med en enorm spännvidd avseende utgångspunkter, teoretiska ansatser, problembeskrivningar, slutsatser och eventuella åtgärdsförslag. Det är knappast möjligt, och troligen inte ens meningsfullt, att förhålla sig till alla dessa debatter i en artikel. Som kriminolog har jag inte svårt att välja min ingång i denna svåra fråga. Jag ska här analysera detta fenomen ur ett traditionellt kriminologiskt perspektiv – våldet som fenomen, orsaker till våldet samt våldets offer och förövare. Begreppet våld används här (om inget annat sägs) i betydelsen fysiskt våld. Jag kommer inte heller att ta upp det sexuella våldet, som är så komplicerat att det kräver en separat artikel.

Våldet och civilisationsprocessen

Det finns inga belägg för att det någonsin har funnits mänskliga samhällen utan våld. Däremot varierar omfattningen av våldet i olika samhällen. När det gäller västvärlden och Sverige tycks våldet mellan enskilda människor (våldsbrottsligheten) ha minskat successivt. (Det organiserade våldet i form av krig har däremot, i antalet offer räknat, aldrig varit så omfattande som under 1900-talet. Krigets våld drabbar ofta kvinnor, men inte heller denna fråga behandlas här.) Beräkningar för Stockholm visar t ex att antalet personer per 100 000 invånare som dömdes för mord och dråp var ca 80 i slutet av 1400-talet och har sedan successivt minskat till mellan en och två per 100 000 under 1800- och 1900-talet [1].

Att det dödliga våldet, och troligen även andra mindre grova former av våld, minskar mellan 1400- och 1800-talet i Sverige stöds av bl a Österberg [2] och Kaspersson [3] och i andra västländer av bl a Gurr [4] och Ylikangas [5]. Under samma period, i synnerhet mot slutet av denna, börjar också de västerländska staternas våld mot medborgarna i form av dödsstraff och tortyr att minska i omfattning [6].

Den kanske mest inflytelserika teoretiska förklaringen till våldsminskningen är Norbert Elias' civilisationsteori [7]. Elias ansåg att samhällsförändringarna i vår del av världen innebär att relationerna mellan människor blir alltmer omfattande och sofistikerade. I forna tider behövde individen endast ta hänsyn till några få, vanligen socialt närstående personer; i dag måste hänsyn tas till betydligt fler individer och olika typer av konstellationer inom familjen, grannskapet, arbetslivet, olika

myndigheter, kommersiella organisationer, staten och till och med överstatliga organ. Dessa nätverk av sociala relationer har tvingat fram ett alltmer civiliserat beteende, bl a när det gäller användningen av våld.

Minskat dödligt våld

Civilisationsprocessen, liksom andra långsiktiga sociala förlopp, drabbas ibland av stagnation och till och med tillbakagång. Detta illustreras av förändringar när det gäller omfattningen av det dödliga våldet. Figur 1 visar utvecklingen av det dödliga våldet i Sverige enligt dödsorsaksstatistiken. Man kan bl a se en kraftig ökning av (det dödliga) våldet under första hälften av 1800-talet och en nedgång under slutet av 1800- och början av 1900-talet. Dessa variationer kan tillskrivas variationer i alkoholkonsumtionen i Sverige. När alkoholkonsumtionen ökar, ökar våldet [8]. Alkoholen tycks vara en »deciviliserande« faktor.

Under andra hälften av 1900-talet ökar åter våldsbrottsligheten (och för övrigt praktiskt taget all annan brottslighet) i takt med ökad alkoholkonsumtion. Intressant nog minskar dock antalet fall av dödligt våld under 1990- och 2000-talet enligt dödsorsaksstatistiken. Denna senare utveckling överensstämmer inte med statistiken över polisanmält våld, både dödligt och annat, och är därför omdiskuterad. Granskningarna av polisanmält dödligt våld som görs av Brottsförebyggande rådet (BRÅ) [10] visar dock att uppgifterna om dödligt våld från dödsorsaksstatistiken är mera tillförlitliga än uppgifter från

SAMMANFATTAT

I ett historiskt perspektiv minskar det brottsliga våldet i de västerländska samhällena.

På kortare sikt har dock våldsbrottsligheten i Sverige ökat under andra hälften av 1900-talet för att stagnera på en förhållandevis hög nivå under de senaste ca 15 åren. **Kvinnor drabbas av våld** i betydligt mindre utsträckning än män.

Socialt utsatta personer drabbas av våld oftare än andra. Ensamstående kvinnor med små barn är t ex drygt tre gånger mer utsatta än kvinnor i allmänhet.

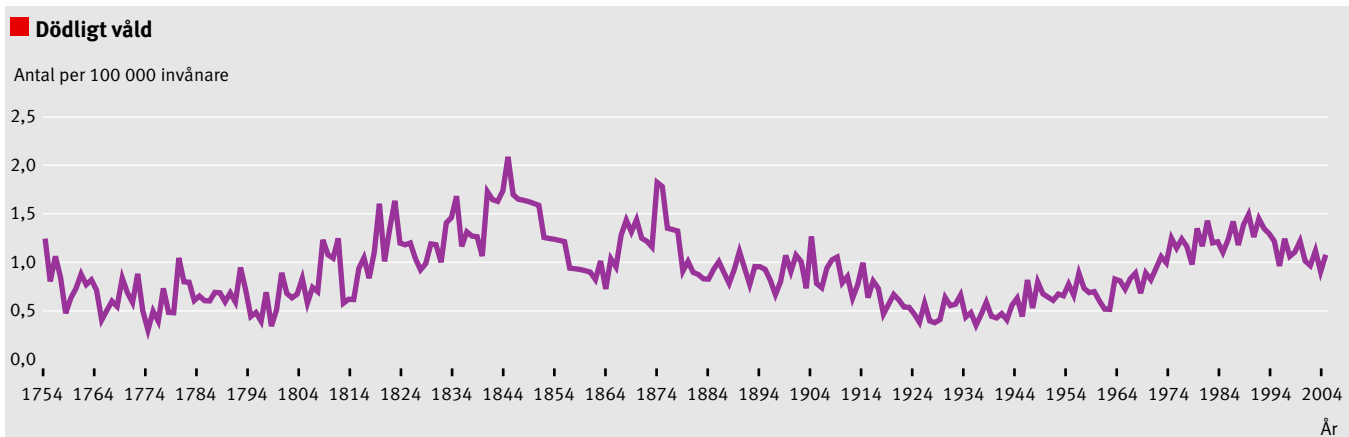
Bland misstänkta för våldsbrott utgör männen ca 90 procent. Andelen kvinnor som misstänks för våldsbrott har dock fördubblats under senare decennier.

Bland förövarna till våld mot

kvinnor dominerar närstående män kraftigt. Förövare till grova våldsbrott mot både kvinnor och män karakteriseras ofta av låg social status, tidigare kriminell belastning, psykisk sjukdom eller störning, missbruk m m.

Våld mot män och kvinnor bör behandlas som ett och samma problem. Skillnader i kvinnors och mäns våldsutsatthet och våldsanvändning är relaterade till olika (ojämlika) livsförhållanden under vilka kvinnor och män lever.

Åtgärder mot missbruk, social utslagning, fattigdom och psykisk ohälsa ger möjligheter att minska våldet mot kvinnor. Det är viktigt att även våldsutsatta kvinnor som inte vill medverka till att förövaren straffas får stöd och hjälp från samhället.

Figur 1. Antalet mord, dråp och misshandel med dödlig utgång per 100 000 invånare i Sverige bland män och kvinnor enligt dödsorsaksstatistiken åren 1750–2004 [9].

polisanmälningar. Antalet fall av dödligt våld ligger i Sverige sedan mitten av 1970-talet på ca 100 per år. Att det dödliga våldet inte ökar och till och med uppvisar en viss minskning under senare år är ett tungt argument för att även andra former av våld, i synnerhet misshandel, borde ha slutat att öka. Vanligen är dödligt våld ett tragiskt utfall av ett slagsmål. Om färre individer dör till följd av våld bör också antalet slagsmål ha minskat. Tesen att det faktiska våldet inte har ökat under de senaste 15–20 åren får även stöd av det faktum att antalet personer som intagits på sjukhus på grund av våldsskador inte har ökat [11]. Inte heller har antalet patienter med våldsskador som kommit till akutmottagningen på Södersjukhuset i Stockholm ökat sedan 1990 [12]. (Motsvarande tillförlitlig statistik saknas från andra akutmottagningar.)

Utsatthet för våld

Statistiska centralbyrån (SCB) [13] och BRÅ [14] genomför undersökningar där representativa urval av samtliga boende i Sverige och elever i årskurs 9 tillfrågas om de har blivit utsatta för våld. Några tecken på att utsattheten för våld (i synnerhet grovt) skulle ha ökat under senaste 15 åren finns inte i dessa studier. Inte heller tyder BRÅs självrapporterande undersökningar på att användningen av våld bland unga har ökat [14].

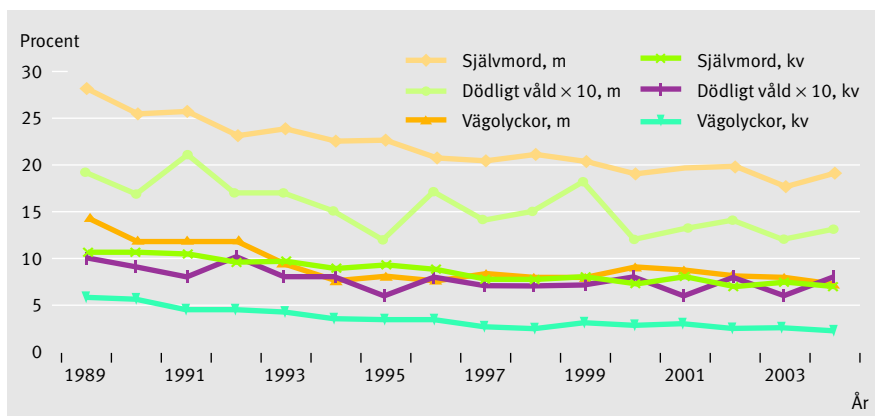
Däremot visar både SCBs och BRÅs undersökningar att utsattheten för våld i befolkningen är betydligt större än vad som framgår av polisstatistiken. Således visar SCBs undersökningar att av ett representativt urval av befolkningen i åldrarna 16–84 år i Sverige uppgav 3,6 procent att de har varit utsatta för någon form av våld under 2005, 2,4 procent att de utsatts för våld

som resulterat i någon form av kroppsskada och 0,6 procent att de utsatts för våld som krävde läkarbesök [13]. Omräknat på hela befolkningen innebär detta att 252 000 personer utsätts för våld varje år, varav 168 000 för våld som har givit någon form av kroppsskada och 42 000 för så pass kraftigt våld att de behöver uppsöka läkare. Under år 2005 anmäldes ca 73 000 misshandelsbrott till polisen, dvs mindre än 30 procent av det våld som ägt rum enligt offerundersökningarna. (Beräkningen bygger på det osannolika antagandet att vart och ett av offren utsattes för endast en misshandel under året. I själva verket är alltså underrapporteringen av misshandelsfall större.) Bland elever i årskurs 9 är utsattheten för våld större: 24 procent uppgav 2005 [14] att någon under det senaste året slagit, sparkat eller utsatt dem för annat våld så att de fick ont men inte behövde uppsöka läkare och 5–6 procent uppgav att våldet var så pass grovt att de behövde få hjälp av sjukvården.

Sammanfattningsvis är utsattheten för våld i vårt samhälle mycket omfattande. Troligen har våldet dock inte ökat under de senaste ca 15 åren, och ökningen av antalet polisanmälda fall av misshandel m fl kan tillskrivas det faktum att acceptansen i samhället för våld har minskat och därför har benägenheten att anmäla våld ökat.

Våldets offer

Figur 2 illustrerar utvecklingen av antalet fall av självmord och vägolyckor per 100 000 invånare respektive antalet fall av dödligt våld per miljon invånare sedan år 1990, uppdelat på kvinnor och män. Av figuren framgår att samtliga redovisade typer av dödsfall minskat under perioden och att proportionen

Figur 2. Antal män (m) och kvinnor (kv) som dött till följd av självmord och vägolyckor per 100 000 invånare samt dödligt våld per miljon invånare [15].

»Särskilt stor var skillnaden mellan fattiga och rika när det gäller risken att bli utsatt för våld eller hot i hemmet ...«

mellan kvinnor och män i samtliga tre typer är densamma: omkring en tredjedel kvinnor och två tredjedelar män. (Andelen kvinnor av offren är 28 procent när det gäller självmord, 27 procent vid trafikolyckor och 33 procent vid mord, dråp och misshandel med dödlig utgång.)

Män dominerar också bland offren för de flesta våldsbrott (utom sexuellt våld) där utgången inte är dödlig. Enligt statistiken över anmälda brott [10] utgör kvinnor 37 procent av misshandelsoffren. Enligt offerundersökningarna år 2005 utgjorde kvinnorna 42 procent av alla som uppgav att de under det senaste året blivit utsatta för våld och 35–38 procent när det gäller grövre våld. I BRÅs skolundersökning [14] utgjorde flickor 39 procent av offren för lindrigare våld och 33 procent av offren för grövre våld. Enligt sjukvårdsstatistiken [11] utgör kvinnor i genomsnitt 24 procent av alla som under åren 1968–2002 vårdats på sjukhus till följd av våldsskador.

Alla kvinnor och män drabbas emellertid inte av lika mycket våld. Enligt offerundersökningarna [13] är utsattheten störst för de yngsta kvinnorna och männen (16–25 år; 5,1 procent för kvinnor och 12,6 procent för män för våld i allmänhet och 3,5 procent respektive 9,6 procent för våld som resulterat i kroppsskada, uppgifterna avser 2005). Det grövre våldet som leder till sjukhusvistelse [11] kulminerar dock senare hos kvinnorna (25–44 års ålder) än hos män (16–24 års ålder).

Våld och fattigdom

Det finns ett samband mellan utsatthet för våld och levnadsförhållanden; socialt utsatta kvinnor och män drabbas av betydligt mer våld än andra. Av offerundersökningarna [13] framgår t ex att år 2005 utsattes i genomsnitt 3,0 procent av kvinnorna och 4,2 procent av männen för någon form av våld. Ensamstående kvinnor med barn var betydligt mera utsatta än genomsnittet; deras rapporterade utsatthet var 10,8 procent.

Nilsson och Estrada [16] har med hjälp av SCBs data om svenskarnas levnadsförhållanden visat på ett samband mellan fattigdom och utsatthet för brott. Den del av populationen (16 procent) som klassificerades som fattig var betydligt mer utsatt för våld än den (12 procent) som klassificerades som rik. Under slutet av perioden (2000/2001) var fattiga kvinnor och män ca 2,5 gånger mer utsatta för våld eller hot än de rika. Särskilt stor var skillnaden mellan fattiga och rika när det gäller risken att bli utsatt för våld eller hot i hemmet (9,5 gånger större för fattiga kvinnor och 7,2 för fattiga män). När det gäller utsatthet för våld som krävde läkarvård var de fattiga kvinnorna fyra gånger mer utsatta och de fattiga männen drygt elva gånger mer. Resultaten pekar också på att skillnaderna mellan fattiga och rika när det gäller utsatthet för våld har ökat sedan 1980-talet.

Förövarna

Under 2000-talet var det män som lagfördes för ca 90 procent av samtliga våldsbrott. År 2006 t ex utgjorde kvinnorna ca 12 procent av de lagförda för mord och dråp, misshandel och våldande till annans död och 5 procent av de lagförda för grov misshandel [10]. Andelen kvinnor bland lagförda för våldsbrott har ökat sedan 1970-talet, då den var 5 procent.

Flickorna utgör nästan en tredjedel (27 procent) av de ungdomar i årskurs 9 som rapporterade att de hade begått en

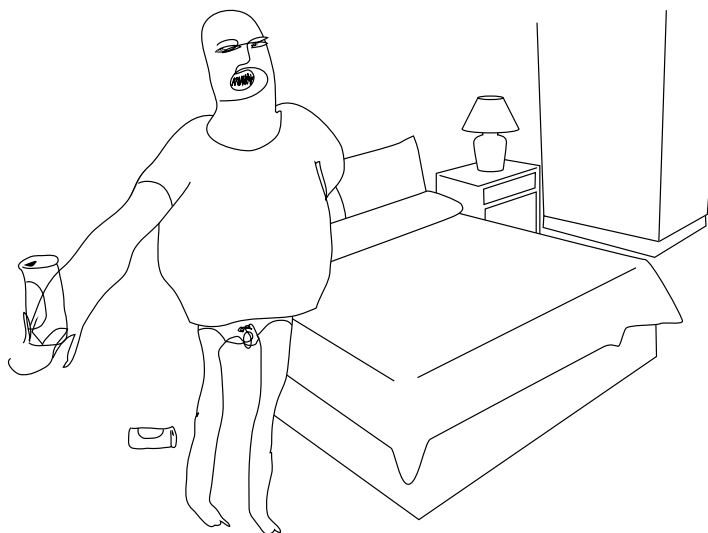

Illustration: Jakob Robertsson

våldshandling [14]. (Uppgifter avser alla våldsrelaterade handlingar i undersökningen utom att ha burit kniv på allmän plats.) I genomsnitt är det våld som rapporteras i självrapportundersökningar mindre grovt än det som anmäls till polisen. Det är rimligt att anta att kvinnornas deltagande i våldshandlingar är större när våldet är mindre grovt. Det våld som utövas av unga kvinnor sker ofta mot andra unga kvinnor [17, 18].

Av statistiken över polisanmälda brott år 2006 [10] framgår att 72 procent av kvinnorna i den polisanmälda misshandeln utsattes för detta brott av en bekant. För männen var motsvarande andel endast 33 procent. I absoluta tal räknat är dock skillnaden liten: År 2006 blev, enligt anmälningarna till polisen, ca 18 000 kvinnor och ca 14 000 män misshandlade av en bekant. Emellertid är typen av bekantskap olika när det gäller våld mot kvinnor och våld mot män. Kvinnor drabbas betydligt oftare än männen av våld från nuvarande eller tidigare make, sambo eller pojkvän. Enligt polisdata äger 60 procent av misshandeln av kvinnor och 36 procent av misshandeln av män rum inomhus. I absoluta tal var dock skillnaden återigen liten: År 2006 anmäldes ca 17 000 fall av misshandel inomhus mot kvinnor och 15 500 mot män [10].

Det finns omfattande forskning om faktorerna bakom omfattande och grov våldsbrottslighet. Vi vet t ex att våldsbrottslingar signifikant oftare kommer från fattiga familjer, har missbrukande föräldrar med dålig tillsynsförmåga, i barndomen har utsatts för misshandel osv. Signifikant flera av dessa individer uppvisar redan i barndomen tecken på framtida psykiska och sociala problem [19]. De sociala faktorerna samspelar på ett komplicerat sätt med en genetisk sårbarhet hos dessa individer [20].

Rying [21] har undersökt dödligt våld mot kvinnor i nära relationer (med nära relationer menas make, tidigare make, sambo, fästman eller pojkvän till offret). Antalet fall av sådant våld har minskat sedan 1970-talet och ligger numera (1990–2005) på ca 17 fall per år. Detta innebär att ungefär hälften av de kvinnor som mördas, dräps och misshandlas till döds i Sverige utsätts för detta våld av någon närstående. Rying konstaterar att förövarna till dessa brott vanligen har låg social status, tidi-

gare kriminell belastning, är psykiskt sjuka eller personlighetsstörda och alkoholmissbrukare. Tilläggas kan att cirka en fjärdedel av förövarna har tagit livet av sig i samband med brottet och ytterligare fem procentenheter har försökt begå självmord. När det gäller polisanmält grovt våld i nära relationer dominerar de manliga förövarna nästan totalt. Det finns emellertid forskningsresultat [22, 23] som tyder på att kvinnorna står för en ansevärd andel av mindre grovt våld inom relationer, som dock sällan anmäls till polisen.

Våldsproblematiken en helhet

Sammanfattningsvis drabbas män av betydligt mer våld än kvinnor. Som våldets förövare dominerar männen i ännu större utsträckning. Det är alltså i huvudsak män som utövar våld mot andra män, kvinnor och för den delen i stor utsträckning också mot barn. Orsakerna till mäns våld mot andra män och mot kvinnor är i stort sett desamma, även om det sker i delvis olika typer av relationer. Detta våld bör därför, enligt mitt förmenande, behandlas som ett, och inte som två olika, problem. Man kan förstås av moraliska skäl särskilja mäns våld mot kvinnor. Våld mot någon som är fysiskt svagare anses vara mer klandervärdt än om det handlar om två jämlikar i fysiskt hänseende. Våld riktas dock ofta mot personer som är i fysiskt underläge i förhållande till förövaren. Detta gäller också våld som utövas av män mot andra män, t ex när förövaren använder sig av vapen eller när flera förövare misshandlar eller rånar en person.

Män utövar alltså oftare våld mot andra män än mot kvinnor, dock förövas våldet mot kvinnor ofta i nära relationer. Även våld mellan män äger ofta rum mellan bekanta; relationerna är dock alltså inte lika nära. Ofta rör det sig om samma personer som utövar våld mot både andra män och kvinnor.

Att kvinnor med nära relationer till våldsamma män blir utsatta för våld är föga förvånande, eftersom de som befinner sig i dessa mäns närhet överlag löper ökad risk att drabbas. Också kvinnor använder våld inom nära relationer, även om deras våld inte är lika omfattande och framför allt är mindre grovt än männens. Kvinnors våld anmäls också sällan till polisen.

Det har framgått ovan att den tes som säger att män som utövar våld mot närstående kvinnor inte skiljer sig från andra män [24, 25] inte får något vetenskapligt stöd. Våldsbrottslingar, i synnerhet personer som använder sig av omfattande och grovt våld, tycks vanligen ha någorlunda likartade avvikande egenskaper oberoende av om våldet riktas sig mot män eller kvinnor eller både och. Detta stödjer ytterligare tesen att våldsproblematiken ska behandlas i sin helhet utan att delas in efter offrets kön.

Kön och våld

Det finns en hel del teorier om varför männen utgör en så stor majoritet bland förövarna till våld. En i mitt förmenande rimlig hypotes är att männen på grund av sin större fysiska styrka och, i alla fall delvis, genetiskt betingad aggressivitet genom historien har internaliserat våld som ett medel att lösa konflikter och uppnå andra mål i sin roll som män – i alla fall kortsiktigt. (Man kan förstås fråga sig varför männen genom evolutionsprocessen har utvecklat större aggressivitet och muskelstyrka än kvinnor. Denna skillnad, som för övrigt är vanlig även bland andra däggdjur, kan dock inte diskuteras här.)

Kvinnorna har ofta fått finna andra, icke våldsamma lösningar på konflikter, kanske på grund av att de inte hade lika goda förutsättningar att vinna konflikter med hjälp av våldshandlingar. Med Elias' [7] termer skulle man kunna säga att kvinnorna tvingades in i civiliseringsprocessen tidigare än männen. Det bör påpekas att det numera inte främst handlar om fy-

»Olika (ojämlika) livsförhållanden har alltså en komplicerad effekt på könsskillnader när det gäller våld.«

siska styrkeförhållanden mellan en genomsnittlig man och kvinna utan om internaliserade köns- (eller, om man vill, genus-)specifika beteenden. Moderna vapen har nämligen ökat möjligheterna för en fysiskt svagare part att vinna en konflikt med hjälp av våld. Vi vet dock att det främst är män som använder sig av vapen i samband med konflikter.

Mot uppfattningen att våld mot kvinnor i huvudsak är ett resultat av den skönsmaktsordningen (idén om att män som grupp är överordnade kvinnor som grupp) [24, 25] talar att de flesta män inte utsätter kvinnor för våld, de flesta kvinnor är inte offer för mäns våld, män är oftare offer för andra mäns våld än kvinnor, våldet utövas vanligen av resurssvaga män och drabbar vanligen resurssvaga kvinnor. Könsmaktsordningsteorin är, som de danska forskarna Britta Kyvsgaard och Annika Snare [26] framhåller, dåligt lämpad för att förklara huvuddelen av våld mot kvinnor i västvärlden, i synnerhet i Norden. De påpekar bl a att enligt svenska undersökningar [13] utgör våldet inom arbetslivet en allt större andel av våldet mot kvinnor. Den typen av våld har, enligt författarna, mycket lite med de patriarkala strukturerna att göra.

Trots den kritik som här framförs mot de förklaringar till våld mot kvinnor som följer av den skönsmaktsordningsteorin anser jag att kunskap om ojämlikheten mellan könen kan bidra till förståelsen av våld av och mot kvinnor. En viktig observation här är att kvinnornas andel av våldsamma dödsfall är ungefär densamma (cirka en tredjedel) oberoende av vilken typ av våldsam död det är fråga om. En sannolik förklaring till varför kvinnor och män skiljer sig åt, när det gäller både utsatthet för våldsam död och våldsutövning, är olikheter i livsstilar. Kvinnor i allmänhet utsätter sig inte för, och blir inte utsatta för, lika stora risker som män i allmänhet. Olika (ojämlika) livsförhållanden har alltså en komplicerad effekt på könsskillnader när det gäller våld. I vissa sammanhang ökar dessa förhållanden kvinnornas utsatthet, medan de i andra skyddar mot våld och våldsam död.

Det senaste seklets förändringar av kvinnornas levnadsförhållanden har gjort att kvinnors och mäns livsstilar har närmat sig varandra. Sett ur detta perspektiv är kanske den mest intressanta frågan varför kvinnornas utsatthet för våld och våldsutövning fortfarande ligger på en förhållandevis låg nivå.

Åtgärder och mer kunskap

Könsmaktsperspektivet kan också kritiseras för att det inte erbjuder några verkningfulla (i alla fall på kort sikt) alternativ när det gäller åtgärder mot våld mot kvinnor. Om man i stället ser på våld mot kvinnor som en del av ett större våldsproblem finns det en mängd traditionella åtgärder som kan förväntas ge positiva effekter. Hit hör åtgärder mot alkoholmissbruk, social utslagning, fattigdom, psykisk ohälsa osv. Sådana åtgärder måste vidtas både på samhällsnivå och på individnivå, det senare i synnerhet när det gäller individer i riskzonen. Den sistnämnda typen av åtgärder kan ofta vidtas tidigt och minska det framtida lidandet hos både den potentielle förövaren och dennes offer [19].

När det gäller specifikt våldet i nära relationer har förmodligen fokuseringen på att straffa förövaren varit alltför ensidig. Den brittiska forskaren Sandra Walklate [27] påpekar att samhället även måste stödja de kvinnor som utsätts för våld av en

närstående man men som inte vill avbryta förhållandet med denne man och/eller inte vill att han ska få ett fängelsestraff. Dessa kvinnor avstår i dag alltför ofta från samhällets hjälp av rädsla för att ett samhällsringripande kommer att få förödande konsekvenser för dem, deras män och ofta även deras gemensamma barn.

På samma sätt som stöd måste ges till de kvinnor som vill ta sig ur ett destruktivt förhållande och få en misshandlande man straffad måste det även finnas stöd för de kvinnor som efterfrågar annan form av hjälp. Det blir lättare att se möjligheterna till den senare sortens stöd om man ser de mer generella orsa-

kerna till våld. Det kan handla om svårlösta konflikter som ofta bottenar i ovan nämnda problem, som missbruk, fattigdom, arbetslöshet, psykisk ohälsa osv. Olika former av behandling men även medling, familjerådgivning och sociala stödåtgärder kan alltså ibland fungera bättre än straff och andra former av tvång. Kunskap om vilka typer av åtgärder som fungerar vid olika typer av problem, även om alla dessa yttrar sig i form av våldshandlingar, måste öka.

■ *Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.*

REFERENSER

- Söderberg J. Civilisering, marknad och våld i Sverige 1750–1870: en regional analys. Stockholm: Almqvist & Wiksell International; 1993.
- Österberg E, Linstedt Cronberg M, redaktörer. Våldets mening: makt, minne, myt. Lund: Nordic Academic Press; 2004.
- Kaspersson M. Dödligt våld i Stockholm på 1500-, 1700- och 1900-talen. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen; 2000.
- Gurr TR. Historical trends in violent crime: a critical review of the evidence. In: Tonry M, Morris N, editors. Crime and justice: an annual review of research. Chicago: University of Chicago Press; 1981. p. 295-353.
- Ylikangas H. Reasons for the reduction of violence in Finland in the 17th century. I: Lappalainen M, Hirvonen P, editors. Crime and control in Europe from the past to the present. (Publication of the History of Criminality Research Project.) Helsinki: Academy of Finland; 1999. p. 165-73.
- von Hofer H. Ökat våld och/eller vidgade definitioner? Nordisk Tidskrift för Kriminologisk vetenskap. 2006; 93(2).
- Elias N. Civilisationsteori. Del 1: Sederernas historia (1989), Civilisationsteori. Del 2: Från svärdet till plikten: samhällets förvandlingar (1991). Stockholm: Atlantis; 1989-1991.
- Lenke L. Alcohol and criminal violence: time series analyses in a comparative perspective. Stockholm: Almqvist & Wiksell International; 1990.
- von Hofer H. Brotts och straff i Sverige. 3:e uppl. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet. Under publicering; 2007.
- Kriminalstatistik 2006. Stockholm: Brottförebyggande rådet; 2007. Rapport 2007:20.
- Estrada F. Våldsutveckling i Sverige. En presentation av sjukvårdsdata. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier; 2005. [http://www.framtidsstudier.se/filebank/files/20051201\\$134809\\$fil\\$m242m7Rh6IK5vOE2k361.pdf](http://www.framtidsstudier.se/filebank/files/20051201$134809$fil$m242m7Rh6IK5vOE2k361.pdf)
- Jerre K. Akutvårdsdata som indikator på våldsbrottslighetens utveckling. En analys av samtliga patientbesök av vålds- och misshandelskadade på Södersjukhusets akutklinik i Stockholm 1996–2006 [magisteruppsats]. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen; 2006.
- Undersökning av levnadsförhållanden. Trygghet och säkerhet. Stockholm: SCB; 2007. http://www.scb.se/templates/subHeading_122375.asp
- Ungdomar och brott 1995–2005. Stockholm: Brottförebyggande rådet; 2006. Rapport 2006:07.
- Dödsorsaker 2004. Hälsa och sjukdomar 2007:1. Stockholm: Socialstyrelsen; 2007. <http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/DACE2C01-189F-4DA2-99EC-EC1010E559CE/7110/2007422.pdf>
- Nilsson A, Estrada F. Den ojämlika utsattheten. Utsatthet för brott bland fattiga och rika 1984–2001. Stockholm: Institutet för framtidsstudier; 2005. Arbetspapper. 2005:8.
- Sarnecki J. Delinquent networks youth co-offending in Stockholm. Cambridge: Cambridge University Press; 2001.
- Pettersson T. Våld som iscensättning av femininitet? I: Lander I, Pettersson T, Tiby E, redaktörer. Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet: genusperspektiv inom svensk kriminologi. Lund: Studentlitteratur; 2003.
- Loeber R, Farrington D, editors. Serious and violent juvenile offenders. Risk factors and successful interventions. Thousand Oaks: Sage; 1998.
- Moffitt TE. Genetic and environmental influences on antisocial behaviour: evidence for behavioural-genetic research. *Advances in Genetic*. 2006;55:42-104.
- Utveckling av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer. Stockholm: Brottförebyggande rådet; 2007. Rapport 2007:6.
- Magdol L, Moffitt TE, Caspi A, Fagan J, Silva PA. Gender differences in partner violence in a birth cohort: bridging the gap between clinical and epidemiological approaches. *J Cons Clin Psychol*. 1997;65:68-78.
- Poape H. Vold og krenkelser i unge menneskers parforhold. *Tidsskr for den norske laegeforen*. 2003;123. http://www.tidsskriftet.no/pls/lts/PAL.LTVisSeksjon?vp_SEKS_ID=850018
- Lundgren E, Heimer G, Westerstam J, Kalliokoski AM, Slagen dam. Männens våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning. Umeå: Brottsförmyndigheten, Uppsala: Uppsala universitet; 2001. <http://www.brottsformyndigheten.se/Sidor/EPT/Bestallningar/PDF/Slagen%20dam.pdf>
- Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt. SOU 2004:121. <http://www.regeringen.se/content/1/c6/03/54/31/93c7f12d.pdf> och <http://www.regeringen.se/content/1/c6/03/54/31/42b0b786.pdf>
- Kyvsgaard B, Snare A. Vold mod kvinder. En- eller flerdimensionel? I: von Hofer H, Nilsson A, redaktörer. Brotts i välfärden. Om utsatthet och kriminalpolitik. Festskrift till Henrik Tham. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen; 2007.
- Walklate S. What is to be done about violence against women: gender, violence, cosmopolitanism and the law. Paper for The Stockholm Criminology Symposium; 2007.

Beställ särtryck av temanumren på www.lakartidningen.se

Utmanande saklig **Läkartidningen**